

КЛАСИФІКАЦІЯ МОНІТОРИНГОВИХ ЗАВДАНЬ У МЕТОДИЦІ ІНТЕРСУБ'ЄКТНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті обґрунтовується доцільність синтезування двох видів таксономії, подається класифікація моніторингових завдань, дається визначення комплексу компетентностей.

Ключові слова: інтерсуб'єктне навчання, моніторинг, компетентність, діагностика.

Розвиток сучасної освіти немислимий без педагогічної діагностики, що надає можливість фіксувати інноваційні та прогресивні тенденції, вчасно реагувати на фактори ризику, унеможливаючи їхній негативний вплив. Поява нових технологій, запровадження інноваційних систем навчання потребує перегляду наявних діагностичних методик.

З'ясування рівня навченості, своєчасні й кваліфіковані корекційні заходи, спрямовані на виправлення виявлених недоліків у процесі педагогічної взаємодії, є складовими *моніторингу*. Моніторинг в освіті, за визначенням О. Ляшенка, є системною процедурою, що не обмежується контролюючою функцією, а передбачає "збирання інформації про стан об'єкта дослідження й умови його функціонування, її аналіз та узагальнення... з'ясування чинників, які потрібні для його розвитку, зміни ситуації тощо" [1; с. 22]. Схожої думки дотримуються С. Мартиненко, яка розширює межі педагогічної діагностики, розглядаючи її як цілісну моніторингову систему. Особливе зацікавлення викликає дослідження Т. Строкової, де розглядаються різні діагностичні методи, зокрема подається матриця оцінювання за якістю розумової діяльності учнів (самостійністю, критичністю, послідовністю, гнучкістю, глибиною, оригінальністю).

Аналіз останніх публікацій (А. Камишевої, Т. Лукиної, Е. Махлах, Г. Матушинського, С. Мартиненко та інших учених) свідчить про дискусійність питань цілевизначення (таксономії) та методики укладання діагностичних матеріалів. Ми цілком погоджуємося з думкою Є. Михайличева, що "педагогіці потрібна своя система кваліметричного оцінювання якості дослідницького та діагностичного інструментарію..." [2; с. 11]. Отже, питання моніторингу в середній школі досі залишається недостатньо вивченим, відкритим для дискусій і пропозицій.

Метою написання даної статті є з'ясування доцільності синтезування двох видів таксономії, формулювання пакету моніторингових завдань, що відповідають визначеним критеріям засвоєння знань.

З огляду на сказане, діагностику та корекцію процесу формування ключових і предметних компетентностей в учнів засобами мистецтва слова ми розуміємо як *гнучкий моніторинговий компонент, що ґрунтується на окреслених цілях і очікуваних результатах діалогічної взаємодії рівноправних суб'єктів і має важливе значення для формування творчої особистості школяра*. Інформація, набута в процесі моніторингу, сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, допомагає здійснити своєчасну методичну корекцію, зміст якої полягає в стимулюванні процесу формування читачької культури, набутті школярем мовленнєво-комунікативних умінь, активізації його когнітивних і креативних якостей.

У методиці інтерсуб'єктного навчання української літератури моніторингу підлягають:

- усні та письмові відповіді учнів (оцінюються структурованість, логічність і обґрунтованість висловлювання, уміння ініціювати діалог за різними кореляційними складовими та підтримувати його; мовленнєва грамотність, оригінальність судження, опора на художній текст, апеляція до національної культури і зокрема до фольклору);

- методи і прийоми, обрані словесником для стимулювання в читачів потреби в емоційно-ціннісному діалозі за різними кореляційними складовими.

Гнучкість моніторингових досліджень неможлива без урахування індивідуальних нахилів читачів відповідно до теорії множинного інтелекту, специфіки емоційно-вольової сфери. Саме тому цілі інтерсуб'єктного навчання української літератури у 5-8 класах приведено у відповідність до ідей цілісного формування особистості учня, підвищення рівня навченості сприймати мистецьке явище у його поліфонічній сутності і визначено відповідно до таксономії Б. Блума [5] та В. Тесленко [3].

Характер очікуваних навчальних результатів за Б. Блумом визначається дидактичними цілями, кожна з яких відповідає одному з шести рівнів мислення – від найпростішого (пригадування), до найскладнішого (висловлення власного оцінювального судження). Результативність навчання В. Тесленко вимірює відповідно до існуючих рівнів засвоєння знань:

- інформаційного (упізнання знайомої інформації);
- репродуктивного (відтворення та перетворення матеріалу за поданим зразком);
- базового (аналітична діяльність);
- підвищеного (синтезування інформації, отриманої під час аналізу);
- творчого (критичне оцінювання інформації, розв'язання нестандартних завдань, часткове дослідження).

Синтезування двох таксономій, що доповнюють одна одну, дало нам можливість системно підійти до організації оцінювання рівня сформованості предметних компетентностей як комплексу особистісних властивостей учня, що містить знання, уміння, поведінкові установки, сформовані й удосконалені під час навчання української літератури.

Так, до визначеної Б. Блумом когнітивної (знанцевої) складової, як такої, що становить основу психічного розвитку особистості і пов'язана з формуванням і подальшим удосконаленням когнітивних компетенцій, ми віднесли комплекс аналітико-синтетичних умінь, що передбачають визначення жанрово-родових і сюжетно-композиційних особливостей художнього твору, прихованого й неприхованого змісту авторських образів, обґрунтування читальних висновків на основі узагальнення фактичного матеріалу. Вияв афективної (емоційно-ціннісної) складової вбачаємо у формулюванні школярами особистісного ставлення до суб'єкта і об'єкта діалогу, прийнятті (або неприйнятті) морально-етичних та естетичних цінностей Іншого "Я". З огляду на цілі й завдання методики суб'єкт-суб'єктного навчання літератури, її моніторинговий компонент обов'язково має містити обидві складові – когнітивну і афективну, що є однаково важливими в оцінюванні ґрунтовності й унікальності сприйняття читачами-підлітками художнього твору.

Нами систематизовано й подано у вигляді таблиці навчальні завдання, що відповідають когнітивній і афективній складовим цілевизначення (за Б. Блумом) і рівням засвоєння знань (за В. Тесленко). В основу класифікації покладено принцип інтерсуб'єктності.

Таблиця

Класифікація моніторингових завдань у методиці інтерсуб'єктного навчання української літератури

Рівень пізнання	Рівень виявлення емоційно-ціннісного ставлення	Рівень засвоєння знань за В. Тесленко	Завдання (тематична, підсумкова атестація)
за Б. Блумом			
Знання	Зосередженість, уважність	Інформаційний	Переказати текст, відтворити послідовність подій (емоційних станів, описів), назвати головних і другорядних персонажів, графічно представити особливості розвитку сюжету (епос, драма, ліро-епос), емоційної кривої (лірика).
Розуміння			Навести приклади з тексту, визначити тему, окреслити ключові слова і епізоди, пояснити значення слів, окремих висловів, пояснити сюжетні жанрово-родові особливості.
Застосування набутих знань	Зворотна реакція (прагнення відповісти, показати розуміння) проблеми, знання та вміння застосувати їх на практиці)	Репродуктивний	Скласти план тексту, визначити проблематику, установити відповідність між назвою художнього прийому і прикладами з тексту, дібрати синоніми, антоніми, назвати композиційні особливості твору, назвати можливі діалогічні стратегії (на внутрішньотекстовому, зовнішньому рівнях), добирати ілюстрації до тексту, виконати пошукову роботу через Інтернет.
Аналіз		Базовий	Визначити жанр твору, продемонструвати розуміння його обумовленості реалізацією задуму митця, пояснити специфіку застосування засобів художньої виразності, окреслити роль описів, охарактеризувати героїв, пояснити психологічну складову їхніх вчинків, проаналізувати особливості організації внутрішньотекстової комунікації, візуалізувати окремі засоби художньої виразності (з коментарем), скласти синквейн, знайти змістові лакуни в авторському тексті, "оживити" епізод, портретну характеристику образів-персонажів, виконати пошукову роботу через Інтернет.
Синтез	Надання переваги цінності (групі цінностей) на основі власного ціннісного комплексу	Підвищений	Пояснити авторське ставлення до героїв і порушених проблем, ініціювати й підтримати діалоги (за різним вектором взаємодії), дати розгорнуте глумачення авторському висловлюванню (дотичному або антитетичному філософському висловлюванню), творчо "реконструювати" кінцівку твору, визначити спільні риси для досліджуваного твору і тих, що належать до інших видів мистецтва, інонаціональних літератур тощо, підготувати рекламу, прес-реліз, фрагмент кіносценарію, знайти точки дотику з національною культурою.
Оцінювання		Творчий	Підготувати візуально-сміслову презентацію власного сприйняття художнього твору, запропонувати свій варіант розв'язання проблеми, прийняти авторське ставлення до героїв із своїм, запропонувати перспективний план-передбачення розвитку подій, характерів, написати критичний роздум за однією з тем: "Чим закарбувався в моїй пам'яті твір", "З якими цінностями, задекларованими автором, я не погоджуюсь", "Моя думка про шляхи вирішення окресленої проблеми" тощо.

Наведена таблиця дає уявлення про те, що дидактичні цілі, пов'язані з формуванням емоційно-ціннісного ставлення до життя (реального і змодельованого силою творчої уяви митця), потребують стимулювання в учнів потреби засвоєння етичних і естетичних цінностей, накопичених людством, адже їх набуття відкриває можливість творчо взаємодіяти з іншими, осмислено сприймати їхні рішення й вчинки, аргументовано відстоювати власну думку, пропонувати своє рішення.

Проведення моніторингу потребує розробки відповідного інструментарію – факторно-критеріальної (кваліметричної) моделі оцінювання якості засвоєння навчального матеріалу, рівня сформованості предметних (художньо-читацької, мовленнєво-комунікативної) і ключових компетентностей – етнокультурної та медіакомпетентностей. Така модель ураховує сукупність факторів оцінювання – кількість навчальних тем, досліджуваних протягом визначеного терміну, тривалість вивчення кожної з них (відповідно до вимог чинної програми), окреслені цілі й завдання, обсяг знань, умінь, поведінкових установок, сформованих в учнів, та критерії оцінювання кожного із зазначених факторів (тем) – види робіт, що підлягають оцінюванню.

Художньо-читацьку компетентність представляємо як комплекс індивідуально неповторних властивостей реципієнта (знань, умінь, ціннісних орієнтирів, естетичних потреб і інтересів), що налаштовують його на розуміння Іншого (у всіх можливих ракурсах його виявлення) та сприйняття віртуальної художньо-естетичної реальності, змодельованої уявою митця і втіленої ним у тексті через систему образів, композицію, ідейний пафос тощо. Сформованість такої компетентності виявляється в набутті знань з літератури, інших видів мистецтва, філософії, історії, естетики; уміння розуміти твір на смисловому (ціннісному) рівні, апелювати до тексту, добираючи необхідний матеріал для аргументації власних висновків, формулювати самостійне емоційно-оцінювальне ставлення до порушених автором проблем та характеру їхнього висвітлення у творі; виявляти особисту творчість як репрезентацію прийняття (неприйняття) ціннісних установок митця.

Мовленнєво-комунікативну компетентність розуміємо як комплекс індивідуально-неповторних особистісних якостей, що оптимізують процес мовлення й комунікативної взаємодії, поєднують знання мови й мовленнєвої культури, уміння формулювати власне висловлювання (усне, письмове) і адекватно сприймати повідомлення Іншого.

Етнокультурну компетентність визначаємо як індивідуальну властивість особистості сприймати національно-ціннісні духовні смисли, специфічні етнічні картини світу, національні характери, особливості ментальності українців, відзеркалені в художніх творах різних видів мистецтва; усвідомлювати роль і місце цих творів у світовій культурі. Про її сформованість свідчать:

- знання особливостей національного характеру українців – їхньої вдачі, темпераменту, ментальних рис, зокрема ввічливості, доброзичливості, шани до батьків і землі, релігійності, емоційності, делікатності, демократизму, індивідуалізму, вразливості тощо; прикладних мистецтв (вишивка, розпис, різьбярство, ковальство тощо), одягу, організації побуту й дозвілля;
- уміння виділяти в художніх текстах різних видів мистецтва специфічно українські риси, деталі (одягу, оздоблення, спілкування тощо), світоглядні принципи й ціннісні установки, аналізувати наявність цих рис у сучасній культурі, побуті, популяризувати (засобами навчальної реклами) етнічну культуру українців;
- ціннісні установки до виявлення рис свідомого патріота свого народу, поціновувача та пропагандиста його культури, духовних цінностей, зокрема української мови.

Специфіку *медіакомпетентності* вбачаємо в сформованості вмінь ефективно використовувати різноманітні джерела інформації, зокрема комп'ютер та Інтернет для пошуку, опрацювання, систематизації, зберігання інформації та здійснення інформаційного обміну.

Оскільки об'єктивність результатів, отриманих під час моніторингу, значною мірою залежить від коректності визначеного коефіцієнту вагомості фактора (навчальної теми), особливу увагу звертаємо на тривалість вивчення теми, складність матеріалу, його взаємозв'язок і узгодженість з тим, що вивчався раніше.

Під час проведення нами експериментального навчання факторну складову моніторингу, яка враховувалася під час підсумкового тематичного оцінювання, ми вибудовували відповідно до структури курсу української літератури в 5 - 8 класах, що має такі загальні тематичні блоки: 5 клас ("Світ фантазії, мудрості", "Історичне минуле нашого народу", "Рідна Україна. Світ природи"), 6 клас ("Загадково прекрасна і славна давнина України", "Я і світ", "Гумористичні твори", "Пригоди і романтика"), 7 клас ("Із пісеньних скарбів", "Про далекі минулі часи", "Ти знаєш, що ти людина?", "Ми – українці"), 8 клас ("Усна народна творчість", "З давньої літератури", "Світ української поезії", "Український гумор і сатира", "Національна драма", "З української прози") [4]. Організація проміжного моніторингу потребує детальної уваги до кожної тематичної складової в межах програмового блоку матеріалу. Так, блок "Світ фантазії, мудрості" (5 клас) розрахований на 22 години навчального часу і складається з тем: "Міфи і легенди українців" (3 години), "Народні казки" (4 години), "Літературні казки" (9 годин), "Загадки" (4 години), "Прислів'я та приказки" (2 години). Для здійснення проміжного моніторингу ми об'єднуємо навчальні теми в три тематичні групи: "Міфи, легенди, народні казки", "Літературні казки", "Загадки, прислів'я та приказки", що дозволятиме відстежувати динаміку формування читацьких і комунікативних умінь (на рівні тексту, спілкування з іншими читачами, іншими видами мистецтва), розвитку творчих здібностей учнів.

Для здійснення системного внутрішнього моніторингу нами розроблено діагностичні пакети, що містять:

- визначені в ході констатувального зрізу критерії, за якими здійснювалася обробка результатів діагностування;
- анкети для опитування учнів і вчителів;
- низку завдань для обговорення в фокус-групі (учителі, учні);
- "Практикуми" (зошити на друкованій основі для класної та домашньої роботи);
- тести (комплекси тестових завдань) для здійснення проміжного і тематичного контролю.

Перебіг моніторингового дослідження вимагав дотримання такої послідовності:

- спостереження за класом;
- анкетування, інтерв'ювання вчителів і учнів;
- виконання школярами низки завдань (обов'язкових і за власним вибором) у зошитах-практикумах;
- аналізу результатів виконання обов'язкових завдань і завдань за вибором учнів;
- тестування учнів;
- обробки та аналізу результатів тестування;
- розроблення рекомендацій щодо вдосконалення педагогічного впливу, удосконалення методів і прийомів суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- корекційних (стимулюючих) заходів;
- повторне тестування з обробкою нових результатів.

Під час моніторингу нами використовувалися такі методи збору інформації:

- спостереження (спрямоване візуальне сприйняття, фіксація та аналіз змін, що відбуваються в учнівському колективі в процесі суб'єкт-суб'єктного навчання української літератури);
- опитування – анкетування та інтерв'ювання (збір відповідей на поставлені запитання, що піддаються статистичній обробці);
- фокус-група (учителі або учні) – отримання інформації під час обговорення проблемного запитання цільовою групою респондентів (7-8 осіб);
- оброблення інформації, зібраної в портфоліо читача (мається на увазі комплекс учнівських робіт за визначений термін, що свідчать про динаміку навчальних досягнень);
- тестування (вимірювання рівня сформованості предметних компетентностей за допомогою тестів різного формату);
- творчі роботи (візуалізації, комп'ютерні презентації, індивідуальні пошукові роботи тощо).

Ми надавали перевагу невиключеному локальному спостереженню, що відбувалося під час інтерсуб'єктної взаємодії і дозволяло досить повно зафіксувати цікаве в поведінці та висловлюваннях учнів, учителя, проаналізувати причини й мотиви, спрогнозувати подальший розвиток комунікації читачів за різними векторами спрямованості й рівнями реалізації.

Проведення анкетувань (без зазначення імен та прізвища респондента) зазвичай відкриває досліднику нові обрії сприйняття учасників моніторингу – дозволяє дійти висновків про ціннісні орієнтації учнів, особливості їхньої взаємодії з віртуальним середовищем (художнім твором, Інтернет-мережею), іншими читачами; наявність методичних переваг; особливості розвитку рефлексії; рівень зацікавленості пошуком, аналізом і перетворенням інформації, отриманої з медіаджерел; наявність позитивних зрушень у формуванні комплексу компетентцій. Анкетування, проведене серед учителів-словесників, дає можливість з'ясувати особливості їхньої підготовки до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії на уроках української літератури, особливості застосування методів, прийомів, видів і форм роботи з читачами-підлітками, наявність проблем методичного характеру, що потребують свого вирішення.

Формулюючи запитання анкет для учнів 5 – 6 класів, ми надавали перевагу закритій формі, оскільки використання відкритої через недостатню сформованість у молодших підлітків аналітико-синтетичних і оцінювальних умінь прокує їх ігнорувати завдання і, як наслідок, достовірність отриманих результатів може викликати сумніви.

Укладаючи анкети для вчителів-словесників, ми виходили з того, що ця група респондентів може надавати цікаві й ґрунтовні пропозиції щодо методичного аспекту інтерсуб'єктної взаємодії під час вивчення української літератури. Обмежуючи кількість запитань двадцятьма, ми не обмежували їх варіативність, застосовуючи також поліваріантні, табличні, шкальні та відкриті.

Наступним засобом моніторингового дослідження є фокус-група. Активізація її діяльності (окремо – учителів, окремо – учнів) здійснювалася з метою з'ясувати думку про ефективність застосування ейдетичного та тренінгового методів під час дослідження художнього тексту, прийомів складання реклами і прес-релізу, дидактичних ігор через електронну пошту та блоги, зошитів-практикумів тощо. Висновки, зроблені учасниками, надають суттєву допомогу для своєчасної корекції навчальної стратегії і тактики, допомагають в удосконаленні інструментарію вимірювання рівня навчальних досягнень. Для обговорення в фокус групі було запропоновано такі завдання:

Для учнів 8 класу: Яким із числа відомих вам завдань доцільно замінити візуально-смисловою презентацію і чому? Як ви розумієте світ задзеркала, чи цікаво вам мандрувати задзеркаллям і чому? Як ви розумієте вислів "діалог з текстом", "діалог з автором твору?"

Для вчителів: Які методи і прийоми з активізації діалогічних стратегій в учнів, є, на вашу думку, ефективними і чому? Чи потрібно говорити дітям про поліфонічність художнього твору і чому?

Підведемо підсумки. Здійснення педагогом внутрішнього моніторингу задовольняє потребу в постійному оновленні інформації про учня, що прихована в площині його внутрішнього "Я" (мається на увазі когнітивні, креативні, суто

психологічні особливості, що забезпечують успішне опанування навчального матеріалу), про динаміку формування предметних компетентностей, характер впливу застосованих у процесі інтерсуб'єктної взаємодії методів, прийомів, видів діяльності та форм роботи. Виконуючи діагностико-контролюючу функцію (визначення рівня досягнень суб'єкта навчання), моніторинг водночас виступає засобом стимулювання мотивації, корекції прогалин у засвоєнні навчального матеріалу та засобом виховання, адже сприяє формуванню активної "Я"-позиції індивіда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко Олександр. Концептуальні засади моніторингу якості освіти // Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
2. Михайлычев Е. Проблемы качества инструментария в современной российской педагогической диагностике [Текст] / Е. Михайлычев // Педагогическая диагностика. Научно-практич. журнал, 2008. - № 5. – С. 7-13.
3. Тесленко В. И. Технология составления педагогического теста // Сибирский научно-методический журнал, 1999. - №1. – С.85-92
4. Українська література. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи) - http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/new_pr
5. Bloom B.S. Taxonomy of education objectives. The classification of education goals. Handbook I. Cognitive domain by a committee of college and university examiners. New York, 1967, p.207